

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 338.245:346.5

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2023.6>

Я. В. Петруненко

*доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»
orcid.org/0000-0002-1186-730X*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено висвітленню особливостей надання державної підтримки суб'єктам господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану. Автором доведено, що в умовах дії правового режиму воєнного стану суб'єкти господарювання опинилися у надскладних соціально-економічних умовах та потребують державної підтримки у різних формах.

Охарактеризовано напрямки та форми державної підтримки, які надаються суб'єктам господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану. Визначено та проведено аналіз змін, внесених до законодавства, яке регулює питання надання державної підтримки суб'єктам господарювання у період дії правового режиму воєнного стану. На підставі такого аналізу з'ясовано особливості застосування законодавства України про державну допомогу суб'єктам господарювання у частині визначення її допустимості.

Досліджено зарубіжний досвід у сфері надання державної підтримки суб'єктам господарювання у кризових умовах, зокрема під час світової пандемії COVID-19. Доведено, що за умови дефіциту бюджетних коштів та необхідності першочергового залучення таких коштів на потреби оборони, в період дії правового режиму воєнного стану пріоритетною є непряма форма надання державної підтримки суб'єктам господарювання. Обґрунтовано, що ефективною формою державної підтримки є проведення інформаційно-консультативної політики у сфері доступності для суб'єктів господарювання міжнародних грантів та коштів інших спеціалізованих фондів.

Аргументовано, що ефективними видами непрямої державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану є проведення диференційованої політики послаблення податкового навантаження на бізнес. Визначено, що таке послаблення має бути збалансованим та застосовуватися у тій мірі, яка дозволить отримувати надходження до державного бюджету, однак не призведе до припинення господарської діяльності.

Доведено, що навіть у період дії правового режиму воєнного стану важливим залишається проведення постійного моніторингу ефективності державної підтримки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: державна підтримка, державна допомога, пряма та непряма допомога, суб'єкти господарювання, воєнний стан.

Petrunenka Ia. V. FEATURES OF STATE SUPPORT OF BUSINESS ENTITIES UNDER THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL STATE

The article is devoted to highlighting the peculiarities of providing state support to business entities under the conditions of the legal regime of martial law. The author proved that under the conditions of the legal regime of martial law, business entities found themselves in extremely difficult socio-economic conditions and needed state support in various forms.

The directions and forms of state support, which are provided to business entities under the conditions of the legal regime of martial law, are characterized. The changes made to the legislation, which regulates the issue of providing state support to business entities during the period of martial law, have been identified and analyzed. On the basis of such an analysis, the peculiarities of the application of the legislation of Ukraine on state aid to business entities in the part of determining its admissibility have been clarified.

Foreign experience in the field of providing state support to business entities in crisis conditions, in particular during the global COVID-19 pandemic, was studied. It has been proven that, in the case of a deficit of budget funds and the need to first attract such funds for defense needs during the period of the legal regime of martial law, the priority is the indirect form of providing state support to business entities. It is substantiated that an effective form of state support is the implementation of an informational and advisory policy in the field of availability for business entities of international grants and funds from other specialized funds.

It is argued that effective types of indirect state support of business entities in the conditions of the legal regime of martial law are the implementation of a differentiated policy of easing the tax burden on business. It was determined that such relaxation should be balanced and applied to the extent that would allow receiving income to the state budget, but would not lead to the cessation of economic activity.

It has been proven that even during the legal regime of martial law, it is important to constantly monitor the effectiveness of state support for business entities.

Key words: state support, state aid, direct and indirect aid, business entities, martial law.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що запровадження у лютому 2022 р. в Україні правового режиму воєнного стану спричинило суттєве зростання дефіциту Державного бюджету та збільшення бюджетних видатків на оборонну сферу, Уряд країни намагається віднайти способи підтримки вітчизняного бізнесу в складних соціально-економічних умовах, в яких опинилась значна частина суб'єктів господарювання. В такий період надання державної підтримки суб'єктам господарювання має певні особливості, зумовлені, насамперед, тим, що перевага надається непрямим формам державної підтримки, зокрема таким як інформаційно-консультативна допомога, послаблення податкового та контрольного навантаження для деяких категорій підприємців, а також залучення коштів міжнародних фондів сприяння підприємству тощо.

Разом з тим, навіть у таких надскладних умовах держава має виробити певні механізми здійснення моніторингу ефективності державної підтримки суб'єктів господарювання, що має знайти своє закріплення у положеннях законодавства. Зазначене обумовлює необхідність проведення ґрунтовного науково-правового дослідження особливостей надання державної підтримки суб'єктам господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану та визначення шляхів удосконалення законодавства у цій сфері.

Стан дослідження. Державна підтримка суб'єктів господарювання неодноразово виступала предметом дослідження у працях багатьох науковців, серед яких О.О. Бакалінська, Т.С. Гудіма, Р.А. Джабраїлов, К.С. Лебьодкін, О.Е. Ліллемяе, Д.В. Лічак (Зятіна), В.К. Малолітнева, Т.Ю. Мельник, Н.І. Мозоль, Т.В. Некрасова, Н.О. Петрова, О.П. Подцерковний, Д.Ю. Сіюшов, В.А. Устименко, І.М. Фефанова, Д.О. Черніков та ін. Водночас, огляд наукової літератури у цій сфері свідчить про недостатність у науці господарського права наукових розробок щодо визначення особливостей державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану, що свідчить про необхідність проведення ґрунтовного дослідження у цій сфері та вказує на актуальність представленої наукової статті.

Метою статті є виокремлення особливостей надання державної підтримки суб'єктам господарювання у період дії правового режиму воєнного стану. Для реалізації цієї мети у статті виконано такі завдання: 1) визначено напрямки та форми державної підтримки суб'єктів господарювання, які надаються в умовах правового режиму воєнного стану; 2) охарактеризовано основні законодавчі зміни у сфері надання державної допомоги суб'єк-

там господарювання в період дії правового режиму воєнного стану; 3) на підставі проведеного науково-правового аналізу виявлено особливості надання державної підтримки суб'єктам господарювання у сучасних умовах; 4) досліджено зарубіжний досвід у сфері надання державної підтримки суб'єктам господарювання в кризові періоди; 5) розроблено пропозиції щодо удосконалення форм та механізму надання державної підтримки суб'єктам господарювання в умовах дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Минув перший рік повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України, за результатом якого стало зрозумілим, що економіка держави, хоча й перебуває у вкрай складному стані, проте продовжує функціонувати.

Як свідчать офіційні статистичні дані, отримані у результаті опитування певної вибірки господарюючих суб'єктів у вересні 2022 р., найбільше заважає бізнесу у відновленні нестача фінансових ресурсів в країні, а саме – неплатоспроможність клієнтів, недоступність кредитних коштів і власного капіталу бізнесу тощо. При цьому 38% респондентів вказали на непрогнозованість розвитку подій, а 35% – на непередбачуваність дій держави, які можуть погіршити ситуацію для бізнесу [1].

У таких умовах державна підтримка суб'єктів господарювання є необхідною умовою для продовження діяльності господарюючих суб'єктів.

Однією з поширених форм державної підтримки є державна допомога суб'єктам господарювання, що надається відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [2].

Визначаючи сутність державної допомоги суб'єктам господарювання, окремі науковці звертають увагу, що такою допомогою є будь-яке сприяння (фінансове/організаційне) державних органів влади, щодо підприємства з метою досягнути відповідний економічний і соціальний рівень економіки країни та забезпечити постійний розвиток відповідної галузі; це засоби, які направлені на відбудову господарської діяльності підприємствам; це економічне втручання держави в господарську діяльність підприємств шляхом надання переваг окремим суб'єктам господарювання [3, с. 15–16].

За такого підходу поняття «державна допомога суб'єктам господарювання» розглядається у широкому аспекті, що включає не тільки державну допомогу, визначену вищезгаданим Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», але і будь-які інші види державної підтримки та стимулювання діяльності господарюючих суб'єктів.

Широкий підхід до розуміння поняття державної допомоги суб'єктам господарювання цілком відповідає сучасним умовам розвитку суспільних правовідносин та ґрунтується на тому, що в умовах кризових ситуацій, включаючи воєнні дії, державна допомога набуває більш комплексного недиференційованого підходу, тобто охоплює собою всіх суб'єктів господарювання, які опинилися у важких умовах, з тим, щоб сприяти відновленню та стабілізації економіки країни в цілому.

Зважаючи на розширене тлумачення досліджуваної категорії, Н.О. Петрова у свою чергу пропонує замість поняття «державна» застосувати поняття «публічна», враховуючи те, що відповідна допомога може надаватися не тільки державними органами за рахунок коштів Державного бюджету, але й органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетів відповідних громад, а також фінансуватися з інших дозволених законом джерел. Така ідея заслуговує на підтримку. При цьому під поняттям «публічна допомога суб'єктам господарювання» вчена пропонує розуміти економічну вигоду, що надається суб'єктам господарювання органами публічної адміністрації у передбаченому законодавством порядку відповідно до принципу децентралізації влади, та полягає у передачі публічних ресурсів (державних чи місцевих ресурсів) окремим суб'єктам господарювання або у втратах доходів Державного або місцевих бюджетів з метою досягнення цілей національного або регіонального сталого розвитку [4, с. 246].

Водночас, у межах цього дослідження поняття «державна допомога суб'єктам господарювання» розглядається як одна із форм державної підтримки, яка надається виключно відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Слід зазначити, що після запровадження в Україні правового режиму воєнного стану суттєвих змін зазнали підходи до визначення підстав надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Відповідні зміни вносилися до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» поступово – трьома законами.

Зокрема, 21 травня 2022 р. Законом України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» [5] розділ 9 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» було доповнено п. 5-2, відповідно до якого у період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення або скасування: норми цього Закону та інші норми законодавства, що впливають із цього Закону, не застосовуються; уся державна допомога, надана протягом такого періоду, вважа-

ється допустимою; надавачі державної допомоги звільняються від обов'язку подання повідомлення про нову державну допомогу та подання звітності про чинну державну допомогу.

У подальшому до цього пункту були внесені чергові зміни Законом України «Про внесення змін до пункту 5–2 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо застосування його положень під час дії воєнного стану», який викладено у такій редакції: «під час дії воєнного стану норми статей 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 цього Закону та інші норми законодавства, що впливають із зазначених статей цього Закону, не застосовуються. Державна допомога, що надається під час дії воєнного стану, є допустимою. Надавачі державної допомоги звільняються від обов'язку: повідомлення про нову державну допомогу та про пропозиції щодо внесення змін до умов чинної державної допомоги, якщо така державна допомога надається під час дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення або скасування; подання інформації про чинну державну допомогу, надану під час дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення або скасування [6].

Крім того, у червні 2022 р. зміни, внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидання і книгорозповсюдження» [7], стосувалися виключення із переліку видів господарської діяльності, на які поширюється дія Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», книговидавничої справи, оскільки державна підтримка у цій сфері визначена окремим Законом України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» [8].

Антимонопольний комітет України надав роз'яснення з приводу застосування вищезазначених змін, внесених до Закону України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні». Зокрема, як зазначено у цих Роз'ясненнях, враховуючи, що під час дії воєнного стану норми ст. 9 Закону не застосовуються, надавачі державної допомоги не подають повідомлення про нову державну допомогу з пропозиціями щодо підготовки проектів законів, інших нормативно-правових та розпорядчих актів, спрямованих на підтримку суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, внесення змін до умов чинної державної допомоги та у разі внесення до чинних програм державної допомоги змін, що передбачають збільшення фінансування більш як на 20 відсотків бюджету відповідної програми [9].

Важливо зазначити, що Урядом у досить короткі терміни було розроблено та подано якісну

структуровану інформацію, розміщену на урядовому порталі *Дія* у розділі «Бізнес», щодо підстав, порядку, переліку суб'єктів, до яких необхідно звертатися для отримання відповідної підтримки [10].

Як справедливо вважає Т.Ю. Мельник, основною метою таких заходів є максимально можливе скорочення часу на адміністрування діяльності та фінансових зобов'язань бізнесу перед державою та стимулювання його розвитку в сучасних складних умовах [11, с. 9].

Зокрема, однією із поширених форм прямої державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану є компенсація за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Правовою основою цього виду державної допомоги є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» від 20 березня 2022 р. № 331 [12], відповідно до якої роботодавцю для отримання такої компенсації необхідно відповідати таким вимогам: перебувати на обліку як платник єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; розмір заробітної плати працівника за повністю виконану місячну (годинну) норму праці має бути не нижчим за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством; подати в установленому законодавством порядку податкову звітність за IV квартал 2021 р. або річну звітність за 2021 р.

Також необхідно звернути увагу на такий вид непрямой форми державної підтримки, що надається державою в особі Міністерства економіки України, як сприяння у релокації вітчизняних підприємств, що перебувають на території бойових дій. Ця послуга надається через електронний майданчик ДП «Прозорро.Продажі», на якому суб'єкти господарювання безкоштовно можуть подати заявку та отримати допомогу в переміщенні свого обладнання на безпечні території України. У свою чергу, суб'єкти господарювання, що мають відповідні приміщення, які можуть надати у користування, подають відповідну пропозицію. Причому кожен, хто публікує інформацію про приміщення, має можливість здати його в оренду як безкоштовно, так і на комерційній основі [10].

Також Урядом пропонується широка система грантів, серед яких можна виділити: на відкриття власної справи (до 250 тис. грн.); організацію власного садівництва (до 400 тис. грн.); для розширення або перепрофілювання у переробні підприємства (до 8 млн. грн.); на організацію своєї теплиці (до 7 млн. грн. за 2 га) [10] тощо.

Тож, як можна побачити, пріоритетними видами господарської діяльності, яким надається

можливість отримання грантів, з-поміж інших є харчова та переробна промисловість.

Такий вибір є не випадковим, адже в Україні та у світі харчова безпека є одним із ключових пріоритетів, саме тому сьогодні та в майбутні роки виробництво та переробка продуктів харчування мають максимальну перспективу розвитку. Більше того, під час війни пріоритет надаватиметься бюджетним видам продукції [13, с. 33].

Водночас підтримка суб'єктів господарювання не обмежується виділенням коштів з Державного бюджету або міжнародних фондів на надання різних видів компенсацій, але також включає місцеві програми сприяння стабілізації бізнесу в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Ініціативними громадськими організаціями було підготовлено практичні рекомендації для громад щодо підтримки бізнесу в умовах воєнного стану. Зокрема, органам місцевого самоврядування рекомендовано систематизувати корисну для бізнесу інформацію, яка включає: інвестиційні об'єкти та інвестиційні пропозиції громади; гранти та програми сприяння бізнесу; навчальні та бізнес-події. При цьому рекомендовано, щоб актуальні інвестиційні об'єкти були оформлені у вигляді інвестиційного паспорту громади; поява нового гранту чи програми є хорошою причиною контактування з підприємцем, щоб його про це поінформувати, окрім цього, обговорити й інші питання співпраці [13, с. 4].

Також, як справедливо зазначається окремими науковцями, важливим є створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого, середнього та великого підприємництва до запроваджених Урядом програм підтримки й стимулювання бізнесу під час дії воєнного часу; моніторинг ефективності використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм; відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки [11, с. 9].

Так, у період дії воєнного стану збільшилась кількість програм сприяння малого та середнього бізнесу, які дозволяють останнім отримати безкоштовно або на пільговій основі: оборотні та інвестиційні кошти; обладнання; пройти навчання, консалтинг, стажування за кордоном; впровадження CRM, створення сайту, сертифікацію продукції тощо; сприяння в збуті [13, с. 7–8].

Попри широку систему форм та видів державної підтримки, що надаються суб'єктам господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану, необхідно розглянути будь-яку можливість для підвищення ефективності такої підтримки. Для цього потрібно звернутися до зарубіжного досвіду у цій сфері.

Як зазначають деякі науковці, розвинуті країни мають цілеспрямовану високоефективну стратегію для успішного розвитку аграрного підпри-

емництва та відповідний комплекс державних регуляторів та інструментів щодо гарантування продовольчої безпеки. В руслі агропродовольчої політики пріоритетними принципами є, зокрема, система гарантій якості продовольства, зміцнення потенціалу лабораторій та реалізація програм, що забезпечують безпеку харчових продуктів, ветеринарний та фіто-санітарний контроль. Наприклад, у США здійснюється жорсткий нагляд за продуктами харчування, що імпортуються (15% продуктів харчування) [14, с. 57].

Крім того, Є.А. Ананьєва звертає увагу, що замість того, щоб жорстко покладатися на застарілі плани на випадок надзвичайних ситуацій, у розвинутих зарубіжних державах зосереджуються на виявленні, моніторингу та картографуванні показників змін при реорганізації ресурсів, що сприяє у коригуванні бізнес-моделей під нові вимоги, зменшенні стресових факторів та відповідно орієнтуванню в невизначеному середовищі. Як підкреслює вчена, такий підхід закладається у самому ризик-менеджменті суб'єктів господарювання, який схиляється до різноманітності, згуртованості та маневреності, а також можливості адаптуватися до економічних та екологічних зрушень, спричинених кризовими соціальними явищами [15, с. 63].

В Європейських країнах у кризових умовах також на законодавчому рівні розроблені скоординовані заходи, передусім, безпеки харчових продуктів на всіх етапах виробництва, переробки і транспортування. При цьому важливе значення надається розвитку сільських територій, їх інфраструктури, що сприяє підвищенню престижності праці аграріїв та проживання в сільській місцевості, посиленню диверсифікації сільської економіки; гармонізації екосистем внаслідок негативних наслідків зміни клімату (витрати з підтримки родючості ґрунтів, контроль за землекористуванням) [14, с. 58].

З урахуванням зарубіжного досвіду, в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану та під час повоєнної відбудови також необхідно створити умови для пріоритетного відновлення та подолання кризової ситуації в найбільш пріоритетних галузях економіки, зокрема таких як агропромисловий комплекс, переробна галузь, що, по суті, і здійснюється державою.

Крім того, у поточних умовах важливе значення має розвиток оборонно-промислового комплексу, до якого можуть бути за певних умов пристосовані (перепрофільовані) інші суб'єкти господарювання.

До того ж важливими галузями економіки є будівельна галузь, енергозберігаючі технології, такі, як будівництво електро- та теплових станцій, що використовуватимуть альтернативні джерела енергії тощо.

Для підвищення ефективності надання державної підтримки суб'єктам господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану видається важливим проведення моніторингу такої ефективності.

У науковій літературі зазначається, що завданнями моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання є: недопущення проявів дискримінації окремих суб'єктів господарювання та уникнення спотворення конкуренції; забезпечення прозорості її надання суб'єктам господарювання, використання та інформування всіх заінтересованих осіб про державну допомогу; забезпечення ефективності функціонування системи державної допомоги в Україні, захисту та розвитку конкуренції; виявлення та припинення незаконної державної допомоги; вжиття комплексних заходів щодо повернення незаконної державної допомоги тощо [4, с. 248].

Видається, що у сучасних умовах необхідно дещо змінити підхід до проведення моніторингу ефективності державної підтримки суб'єктів господарювання, зокрема у частині критеріїв ефективності. Такими показниками в умовах воєнного стану є: темпи відновлення та стабілізації суб'єктів господарювання, залучених до програм державної підтримки, ставлення господарюючих суб'єктів до скорочення персоналу та їх соціальна політика, потенціал суспільної користі суб'єктів господарювання тощо.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави дійти висновку, що після запровадження правового режиму воєнного стану Кабінетом Міністрів України було вжито низку ефективних та корисних заходів, спрямованих на відновлення та стабілізацію діяльності вітчизняного бізнесу; розроблено та ухвалено низку важливих рішень нормативно-правового та організаційно-розпорядчого характеру у цій сфері; запроваджено ефективну інформаційно-консультативну кампанію для суб'єктів господарювання.

Особливостями державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану є те, що окремі положення Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» не застосовуються, зокрема у частині визначення допустимості державної допомоги, та визначено, що вся така допомога вважається допустимою. Крім того, державна підтримка надається, у першу чергу, суб'єктам господарювання, які найбільше постраждали від військових дій, а також господарюючим суб'єктам які здійснюють діяльність у сфері агропромислового виробництва, переробній галузі, у сфері енергетиці та інших пріоритетних сферах економіки.

Для підвищення ефективності державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах дії правового режиму воєнного стану доцільно: забез-

печити рівні умови для доступу до державної допомоги та допомоги, що фінансується з міжнародних фондів, для середнього, малого та мікробізнесу; посилити інформаційно-консультативну складову державної підтримки, звернувшись до потенціалу самих господарюючих суб'єктів та надавши допомогу останнім у перепрофілюванні, зміні власної бізнес-моделі тощо; здійснювати моніторинг ефективності державної допомоги за такими критеріями, як: темпи відновлення та стабілізації суб'єктів господарювання, залучених до програм державної підтримки, ставлення таких господарюючих суб'єктів до скорочення персоналу та їх соціальна політика, потенціал суспільної користі суб'єктів господарювання тощо.

Література

1. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: Статистичні дослідження, проведені Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проектом *Дія.Бізнес*, стратегічним агентством Advanter Group у вересні 2022 р. URL: <https://cid.center/state-and-needs-of-business-in-war-september-2022>
2. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1555-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>
3. Застосування законодавства у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання: Коментар / Купецька О.М., Неклеса О.В., Палешко Я.С., Санаков Д.Б. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 40 с.
4. Петрова Н.О. Адміністративно-правові засади моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні: Дис. ... докт. філософії. Суми, 2021. 293 с.
5. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2134-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#n43>
6. Про внесення зміни до пункту 5-2 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо застосування його положень під час дії воєнного стану: Закон України від 01 квітня 2022 р. № 2175-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2175-20#Text>
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидавництва і книгорозповсюдження: Закон України від 19 червня 2022 р. № 2313-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2313-20#n135>
8. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні: Закон України від 06 березня 2003 р. № 601-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15#Text>
9. Роз'яснення Антимонопольного комітету України від 15 квітня 2022 р. № 1-pp/ДД з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/articles/1004>
10. Підтримка бізнесу в умовах війни / Урядовий портал *Дія*. URL: <https://business.diaa.gov.ua/wartime>
11. Мельник Т.Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2(100). С. 3–11.
12. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-p#Text>
13. Підтримка бізнесу в умовах війни: практичні рекомендації для громад. 2023. 37 с. URL: <https://bc-club.org.ua/cache/aha/content/business-support-in-wartime-practical-recommendations-for-municipalities.pdf>
14. Артеменко Л. Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: Матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 01 червня 2022 р.). Т.: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2022. С. 56–60. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38077>
15. Ананьєва Є.А. Основні напрямки заходів підтримання підприємства під час пандемії COVID-19: світовий досвід. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лютого 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. 348 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/54fd568e-388f-40a7-b4f2-6fd300960e1d/content>